

Принципи формування художньо-естетичної компетентності педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва

Анотація. У статті наведено визначення художньо-естетичної компетентності, характеризувано її компоненти (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний, рефлексивний, комунікативний, естетичний); визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні закономірності та принципи формування у майбутніх педагогів художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Ключові слова: педагог, компетентнісний підхід, художньо-естетична компетентність, декоративно-ужиткове мистецтво.

Abstract. The article defines artistic and aesthetic competence, its components (cognitive, motivational-value, activity-practical, reflexive, communicative, aesthetic) are characterized; pedagogical regularities and principles of formation of artistic and aesthetic competence by the teachers of decorative and applied art have been determined and theoretically substantiated.

Keywords: pedagogue, competence approach, artistic and aesthetic competence, decorative and applied arts.

Постановка наукової проблеми. В умовах становлення української держави одним з найважливіших завдань є створення національної системи освіти, яка сприятиме розвитку компетентностей особистості на основі культури та мистецтва українського народу, народних традицій, залученню молодого покоління до надбань духовної культури [7, с. 229]. Відтак, одним з основних завдань педагогічних закладів вищої освіти (ЗВО) є розвиток індивідуальності майбутнього педагога – унікальної особистості, яка духовно самовизначається, усвідомлює та практично реалізує власне покликання в різних видах і галузях соціальної політики.

Система професійної підготовки майбутнього педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва (ДУМ) має ґрунтуватися на врахуванні сучасних вітчизняних і світових тенденцій у розвитку педагогічної освіти, перспективних духовно-творчих естетичних орієнтацій [1, с. 19]. На нашу думку, саме формування у майбутніх педагогів художньо-естетичної компетентності є відповіддю на нагальну потребу навчальних закладів у творчих, всебічно розвинених фахівцях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми формування професійної компетентності майбутнього педагога на сучасному етапі розвитку професійної освіти зростає та її вивчення помітно активізувалося за останні роки, зокрема модернізація освіти на компетентнісній основі досліджена в працях В. Байденка, В. Болотова, Р. Гуревича, С. Демченка, Е. Зеєра, І. Зимньої, М. Кадемії, В. Краєвського, Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторського, В. Шахова та ін.

Сучасні дослідники розробляють концепції формування й розвитку художньої, естетичної, культурно-естетичної та художньо-естетичної компетентностей. Зокрема, художньо-естетична компетентність особистості є предметом досліджень Л. Масол, Н. Миропольської, Г. Падалки, Л. Рапацької, О. Рудницької, Т. Суслової, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін. Науковці Б. Асаф'єв, К. Абульханова-Славська, Г. Айзенк, Л. Дорфман, Є. Крупнік, Дж. Купчик, О. Леонт'єв, Д. Леонт'єв, В. Медушевський, О. Мелік-Пашаєв, Є. Назайкінський, В. Петров, А. Сохор та ін. у своїх дослідженнях різнобічно розглядали феномен сприйняття мистецтва. Естетичний вплив мистецтва на формування особистості досліджено Д. Антоновичем, Л. Виготським, М. Гончаренком, Н. Джидар'ян, В. Зінченком, О. Киричуком, Г. Костюком, О. Леонт'євим, К. Платоновим, Б. Тепловим, Д. Узнадзе, Б. Юсовим та ін.

Мета статті полягає у визначенні й теоретичному обґрунтуванні педагогічних закономірностей і принципів формування у майбутніх педагогів художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Поняття художньо-естетичної компетентності надзвичайно широке, оскільки охоплює мотиваційну, перцептивну, когнітивну, творчо-діяльнісну й рефлексивну сфери структури особистості. Дослідники Т. Зузяк та О. Марущак визначають «художньо-естетичну компетентність як професійно-особистісний багатовимірний феномен, який має метаструктуру та

характеризується здатністю створювати власні твори декоративно-ужиткового мистецтва, готовністю сприймати здобутки світового та вітчизняного народного мистецтва, що ґрунтується на усвідомленні народної культури та творчості, художньому смаку, мистецьких знаннях та оцінних судженнях» [1, с. 29].

Художньо-естетична компетенція спрямована на сприйняття мистецтва як засобу самореалізації особистості, включає в себе розуміння прекрасного й потворного в мистецтві та навколишньому світі, розвиток естетичних почуттів і переживань, формування естетичних умінь і прагнення створювати прекрасне, розвиток художніх здібностей, обдарувань в будь-якій галузі мистецтва, залучення до творчої діяльності. До цінностей, на основі яких формується розглядувана компетентність, належать: краса, гармонія, мистецтво, творчість, творення, задоволення, щастя.

Художньо-естетична компетентність педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва – це комплексна характеристика його особистості, що складається з таких компонентів:

- когнітивний компонент передбачає художньо-естетичні знання, вміння, досвід і загальну когнітивну складність картини світу; «окреслює обізнаність особистості щодо цінностей рідного етносу, що втілюються у народних традиціях декоративно-ужиткового мистецтва; сприйняття декоративного мистецтва як суспільного явища і системи, що постійно розвивається; усвідомлення зв'язку декоративно-ужиткового мистецтва з мисленням, культурою і суспільним розвитком народу» [1, с. 30];

- мотиваційно-ціннісний компонент передбачає сформовану мотивацію до творчої художньо-естетичної діяльності та творчого зростання, здатність і готовність навчати художньо-естетичній творчості майбутніх учнів і студентів; «наявність мотивів, цілей, потреб у професійному навчанні, вдосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісних установок, що актуалізують необхідність формування художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва та стимулюють художньо-творчий вияв особистості в професійній діяльності, зростання її майстерності, забезпечують розуміння декоративно-ужиткового мистецтва у контексті культурного розвитку суспільства, відображає вмотивованість особистості до засвоєння, збереження та примноження традицій власного етносу» [1, с. 31];

- діяльнісно-практичний компонент відображає досвід успішної практичної творчої діяльності зі створення творів мистецтва, у тому числі й декоративно-ужиткового; «віддзеркалює здатність особистості пізнавати та зберігати народні традиції свого етносу, а також діяльнісно-практичні реалії їх відтворення і творчої передачі на основі набутих знань та умінь; дає змогу використовувати наявні професійні знання, вміння і навички для реалізації завдань професійної діяльності» [1, с. 33];

- рефлексивний компонент свідчить про здатність особистості до самооцінки ставлення до мистецьких традицій свого та інших етносів; передбачає вміння аналізувати хід і результати власної практичної (професійно-творчої, науково-дослідної, художньо-естетичної) діяльності, об'єктивно оцінювати себе, свій рівень мистецької майстерності (самоконтроль, самоаналіз, самооцінка) [1, с. 33];

- комунікативний компонент демонструє здатність особистості до самоспілкування у пізнанні традицій декоративно-ужиткового мистецтва та до мистецького діалогу з представниками свого та інших етносів на засадах толерантності, взаєморозуміння, взаємоповаги у процесі пізнання народних традицій [1, с. 34];

- естетичний компонент у контексті художньо-естетичної компетентності слід прийняти як системоутворювальний, оскільки саме він є інтегратором решти компонентів у засвоєнні традицій декоративно-ужиткового мистецтва. Цей компонент полягає в тому, що естетична потреба, вимагаючи задоволення, створює установку на пошук особистісних шляхів її реалізації [1, с. 34]; передбачає загальну здатність до сприйняття, розуміння та інтерпретації творів мистецтва; сформований естетичний смак; сформоване прагнення до естетичного перетворення навколишнього середовища.

Формування художньо-естетичної компетентності педагога має ґрунтуватися на педагогічних принципах навчання, що регулюють педагогічну діяльність. В Українському педагогічному словнику принципи навчання визначаються як основні положення теорії навчання [3, с. 270], які характеризують загальну стратегію вирішення конкретних педагогічних завдань (проблем) і

становлять водночас системоутворювальні чинники розвитку педагогічної теорії та критерії безперервного вдосконалення педагогічної практики з метою підвищення її ефективності. Загальні принципи навчання мають універсальний характер і пов'язані з усіма закономірностями, специфічні принципи зумовлені виявленими закономірностями досліджуваного педагогічного явища.

До загальних педагогічних принципів формування художньо-естетичної компетентності педагога ми віднесли такі: зв'язку змісту та методів навчання з національною культурою та традиціями, науковості, гуманізації, послідовності, систематичності, наступності, свідомості й активності студентів, наочності, доступності, індивідуалізації процесу навчання, варіативності.

Зв'язок між соціальними і педагогічними явищами, особливості та залежність змісту навчання від суспільних процесів й умов зумовлюють педагогічні закономірності та специфічні принципи формування художньо-естетичної компетентності педагога, а саме:

- цінність культури та мистецтва у процесі пізнання визначають сенс формування художньо-естетичної компетентності педагога (принципи: культуровідповідність, багатогранність пізнання, ціннісно-сміслові цілепокладання, діалогічність, полісуб'єктність); ця закономірність розглядається як методологічна настанова, що відстоює самоцінність мистецтва, в цілому, та декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема, як процесу й результату формування художньо-естетичної компетентності; вона реалізується під час розвитку у студентів передумов ціннісно-сміслового сприйняття та розуміння творів мистецтва, формування основних уявлень про різноманітні види мистецтва;

- педагогічну цінність формування художньо-естетичної компетентності становить емоційно забарвлена творча дія, спрямована на створення цілісної картини світу в продуктах творчості (принципи: цілісності, емоційності та естетизації середовища, інтеграції мистецтв, мотивації на художню творчість, художнього моделювання); формування у студентів уявлень про цілісну картину світу як образ світоустрою можливе за умов їх взаємодії з оточуючим світом на основі культурно-діалогічного пізнання та перетворення подій їх власного життя у практичну дію, водночас естетичні емоції, почуття, хвилювання відображають емоційно-чуттєве засвоєння дійсності;

- ефективність формування художньо-естетичної компетентності забезпечується вибірковістю освітніх програм (принципи: варіативності, опори на апогей у мистецтві, інтенціональності, естетичної універсальності, саморозвитку особистості); наявність у навчальних планах вибіркової дисципліни художньо-естетичного спрямування дає змогу забезпечити цілісність і системність формування художньо-естетичної компетентності майбутніх педагогів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва, створити відповідні умови для побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку кожного студента на основі особистісно орієнтованого підходу;

- художня та естетична потреби як необхідна умова формування художньо-естетичної компетентності майбутніх педагогів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва виявляються в активній творчій діяльності (принципи: гармонійності особистості, самовираження у художній декоративній творчості, комплексності, креативної активності); особливість розглядуваної закономірності полягає в тому, що явища і предмети оточуючого світу, зокрема твори мистецтва, які мають об'єктивну естетичну значущість, викликають у студента як суб'єкта потреби певний інтерес і ведуть його до діяльності на основі сформованого мотиву; якісним проявом художньої та естетичної потреб постає суб'єкт як цілісна особистість, яка відчуває, думає, творча, пізнає.

Висновок. У сучасних умовах державна політика у сфері освіти ґрунтується на засадах нерозривного зв'язку із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій. З огляду на вищезазначене, цілком слушним є звернення до розгляду проблеми формування у майбутніх педагогів художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва [1, с. 35]. Формування розглядуваного феномену має ґрунтуватися на педагогічних закономірностях і принципах навчання, що регулюють педагогічну діяльність. Вважаємо, що визначені педагогічні закономірності, загальні і специфічні принципи навчання необхідні і достатні для формування у майбутніх педагогів художньо-естетичної компетентності засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Вони дають змогу виявити якість об'єкту дослідження, дослідити причинно-наслідкові зв'язки освітнього процесу в педагогічному ЗВО

з художньо-естетичного розвитку студентів з чинниками, що об'єктивно існують і безпосередньо впливають на нього.

Список використаних джерел:

1. Zuziak T., Marushchak O. Formation of artistic-aesthetic competence means of decorative and consumer art: content and structure of phenomenon. *Development of modern science: the experience of European countries and prospects for Ukraine*: edited by authors. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2019. P. 17-40. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-571-78-7_18.
2. Антонович С.А. Педагогічне керівництво декоративно-прикладною діяльністю: навчальний посібник. К., 1995. 326 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Марущак О.В., Романенко Т.М., Шевченко М.О. Декоративно-ужиткове мистецтво як елемент підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до естетичного виховання учнівської молоді. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. I. С. 204-207.
5. Марущак О.В., Савчук І.В., Бойчук С.О. Духовно-естетичне виховання учнів ЗНЗ засобами гончарного мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. I. С. 221-225.
6. Марущак О.В., Зузяк Т.П. Зміст поняття художньо-естетичної компетентності педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2019. Вип. 53. С. 185-189.
7. Марущак О.В., Кашуба А.В., Магдич Я.І. Методичні аспекти етнокультурного виховання учнів старшої школи засобами ДУМ. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. I. С. 228-232.
8. Якса Н.В. Професійна підготовка майбутніх вчителів: теорія і методика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 568 с.